

L'IMPACTE DE LA COVID-19 SOBRE L'ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA: solidaritat malgrat les dificultats

RESUM
EXECUTIU

Xarxa
d'economia
solidària
de Catalunya

Xarxa d'Economia Solidària de Catalunya

Barcelona, novembre de 2020

Autoria: Alba Hierro, Guillem Subirachs i Rubèn Suriñach.

Agraïm la col·laboració de la comissió de Balanç Social i de la comunitat de Pam a Pam.

Disseny, maquetació i correcció: L'Apòstrof, SCCL

Amb el suport de:

Promou:

Amb el finançament de:

La primera onada de la covid-19 ens ha mostrat com, mentre les costures sociocomunitàries resistien l'impacte de la pandèmia, les del capitalisme saltaven pels aires i el mostraven com un sistema estructuralment fràgil, incapaç de sostenir les condicions de vida en moments d'emergència social. La situació extrema que vivim l'ha deixat encara més al descobert: és un sistema fallit.

Quan puguem alçar la vista i veure com ha quedat el paisatge després de la pandèmia, caldrà replantejar el model socioeconòmic de soca-rel. La hipòtesi de partida d'aquest informe és que l'economia solidària pot ser un element clau en aquesta reconstrucció, però que, perquè ho pugui ser, la necessitem forta i organitzada.

Així doncs, l'objectiu d'aquest informe és entendre com ha rebut l'impacte de la primera onada de la crisi el teixit de l'economia social i solidària (ESS), com ha respost col·lectivament per atenuar-ne els impactes i quins són els aprenentatges o idees clau que creiem que s'han de situar al full de ruta del moviment de l'ESS d'ara endavant.

1. Com ha afectat la covid-19 a l'activitat de les organitzacions?

Les activitats essencials

Les entitats vinculades a l'àmbit de la salut i/o a la intervenció comunitària, al sector agroalimentari i a l'assessorament i gestió van ser considerades activitats essencials durant l'estat d'alarma, de manera que majoritàriament la seva activitat s'ha mantingut o s'ha incrementat.

Els sectors que més han pujat

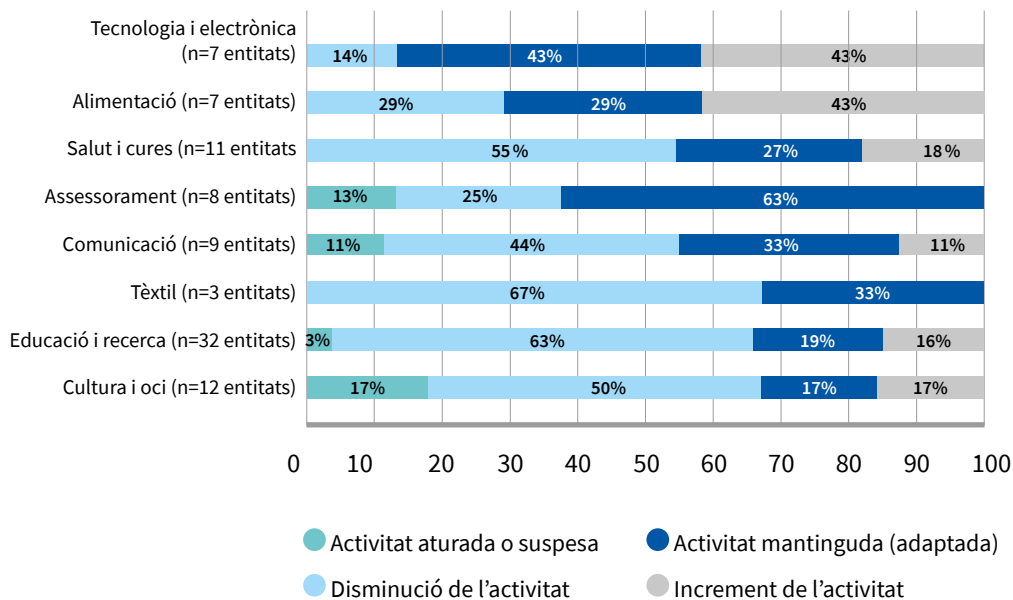
El sector de l'alimentació i el tecnològic són els que han tingut increments més significatius d'activitat a partir de l'estat d'alarma. Aquest fet és especialment destacable en el cas de les organitzacions del sector tecnològic ja que majoritàriament no van ser considerades com a activitats essencials (a diferència de la producció i el proveïment alimentari).

Els sectors més malparats

Els sectors cultural, de lleure i educatiu són els més malparats, amb una reducció dràstica de l'activitat i els ingressos.

Gràfic 3.4

Sectors amb més variació, positiva o negativa, d'activitat
Mostra: 118 organitzacions

2. Quin ha estat l'impacte econòmic i financer sobre el teixit de l'ESS?

Com a primera resposta, reduir tots els costos menys els laborals

La manera més habitual d'entomar l'impacte econòmic ha estat el manteniment de les despeses de personal i compensar la davallada d'ingressos retallant altres despeses, bàsicament les compres; i, a més, alleugerint les tensions de tresoreria amb fons propis.

Aquesta situació ens obre un interrogant: fins a quan duraran els fons propis si la davallada d'activitat es prolonga en el temps, especialment en els sectors no essencials?

Fons propis i finances ètiques i solidàries per suplir els impagaments de les administracions

Les organitzacions que han hagut de recórrer a finançament, ho han fet de manera majoritària a través de les finances ètiques i solidàries. Destaca que l'impagament de subvencions per part de les administracions és una de les principals causes de problemes de tresoreria i d'haver d'accedir a finançament extern. També posa de relleu la vulnerabilitat que genera la dependència de subvencions sobre l'ESS.

Taula 3.2

Previsió de recursos extraordinaris i subvencions executades i justificades pendents de cobrar

Mostra: 79 i 92 organitzacions

	% d'entitats	Mitjana de l'import
Previsió de recursos extraordinaris fins a final de 2020	30 %	60.172,50 €
Subvencions executades i justificades pendents de cobrar	43 %	82.219,22 €

Sector agroecològic

En un primer moment algunes productores i distribuïdores van veure alterat els seus principals circuits de distribució (hostaleria i menjadors escolars) i van tenir problemes per treure producte. Ràpidament, però, la major part de distribuïdores es van organitzar per col·laborar entre elles i per dotar-se de noves eines i canals de distribució. Això, unit a l'augment de la demanda que s'ha detectat durant el confinament, ha fet que, ja al juny, moltes productores, distribuïdores i grups de consum afirmessin que el confinament ha estat un catalitzador per al consum agroecològic i ha accelerat alguns processos de digitalització i d'optimització de la gestió interna, logística i intercooperació entre elles.

Sector tecnològic

L'impacte en el sector tecnològic va ser relativament baix durant el primer confinament atès que, excepte algunes activitats presencials, molts dels productes i serveis que ofereixen es podien fer, amb facilitat, de forma telemàtica i seguien sent necessaris per a la seva clientela. De fet, algunes entitats fins i tot van començar a oferir nous productes digitals associats al confinament.

3. Com ha afectat la covid-19 a la situació sociolaboral de les organitzacions?

El que no ha pogut compensar la virtualització, ho han fet els ERTO

Per a totes aquelles organitzacions que van poder adaptar la seva activitat en format virtual, el teletreball ha estat la mesura més estesa. Ara bé, entre les organitzacions que no tenien possibilitat d'adaptar la seva activitat a la nova situació, sobretot el sector de lleure i cultura, la mesura més freqüent ha estat l'ERTO. El 71 % de les organitzacions que han fet ERTO ha complementat el salari fins a cobrir el 100 % de la percepció salarial; una bona pràctica que, com a XES, vam recomanar al document [Reflexions i recomanacions sobre ERTO des de l'ESS](#)

El teletreball com a arma de doble tall

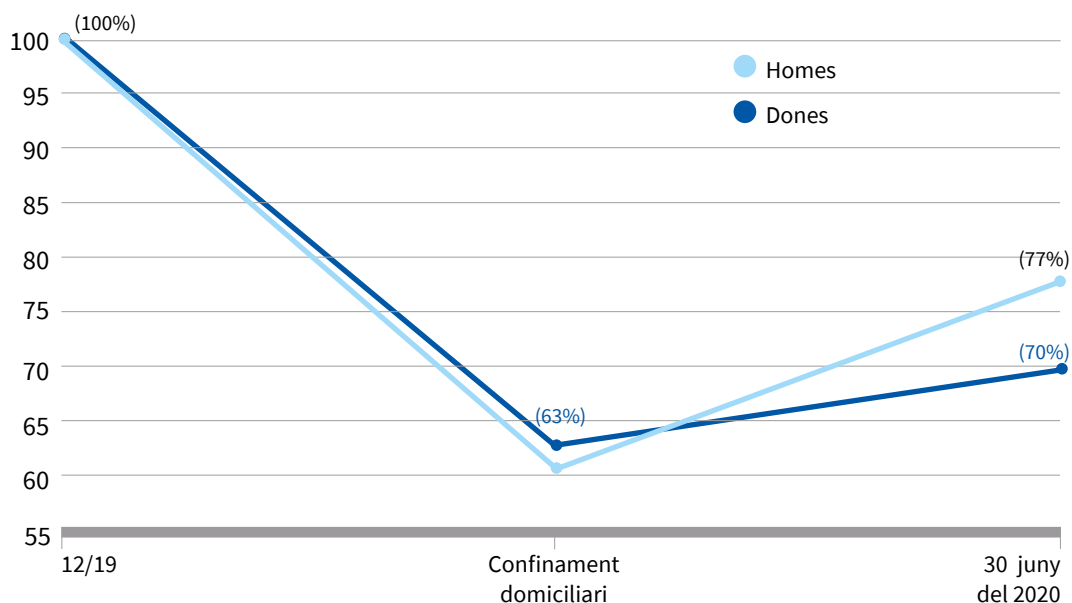
El teletreball, sense altres mesures d'acompanyament, no garanteix les condicions per a la conciliació de la vida laboral i la personal. Per això, cal destacar les organitzacions que han acompanyat el treball remot amb mesures de flexibilització d'horaris i reduccions de jornada amb manteniment de salaris i, sobretot, compartint les situacions personals de tothom per adaptar-s'hi.

Recuperació parcial i desigual dels llocs de treball

Els llocs de treball, a 30 de juny, s'havien recuperat fins al 77 % i el 70 % (homes i dones respectivament) respecte a la ocupació que donaven les mateixes entitats a final de 2019. La recuperació és més lenta en el cas de les dones per la influència del sector de les cures i la salut, on el treball està molt feminitzat.

Gràfic 4.4

Evolució de nombre total de treballadores respecte a desembre de 2019, segons gènere. Desembre 2019= base 100. Mostra: 92 organitzacions

Suport emocional i equips de protecció individuals com a principals mesures de salut laboral

Amb les noves condicions de treball generades per la covid-19, les principals mesures de prevenció i garantia de la salut han estat la dotació d'equips de protecció individuals per a totes aquelles organitzacions que han mantingut la presencialitat de les activitats, i el suport emocional a l'intern dels equips, per donar-se suport mutu i acompanyar la difícil situació social que es va viure durant el confinament.

Sector agroecològic

En general, tant en la producció com en la distribució hi ha hagut un augment del volum de feina per l'adaptació a la nova situació: augment de tasques de comunicació per arribar a nous públics, readaptar els circuits de distribució, obertura de nous canals de comandes... En alguns casos això s'ha traduït en un augment de les hores remunerades, però, en general, moltes de les iniciatives han assumit internament les tasques fent hores extra i redistribuint les tasques assignades.

Sector tecnològic

L'impacte en el volum de feina en les entitats tecnològiques ha estat dispar. Un fet destacat és que, tot i comptar amb la infraestructura necessària per teletreballar i fàcil accés, la meitat de les entitats afirmen haver tingut en general menys capacitat de treball.

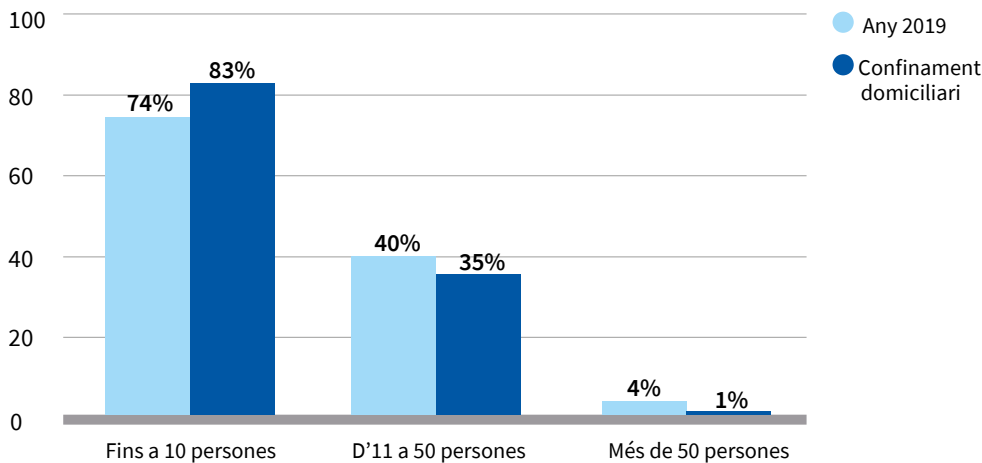
4. S'ha vist afectada la participació a les organitzacions?

La participació ha millorat a les petites, però ha empitjorat a les grans

El confinament ha perjudicat la participació a les organitzacions amb bases socials més grans, ja que les dificultats associades a la celebració d'assemblees virtuals les ha portat a centrar la presa de decisions a consells rectors, juntes directives i òrgans creats específicament per fer front a la crisi. Les organitzacions més petites, en canvi, han pogut celebrar assemblees i, de fet, han vist incrementada la participació de la base social, gràcies a un increment de la implicació d'equips i base social.

Gràfic 5.2

Evolució del percentatge de persones de la base social que van participar a la presa de decisions, segons grandària de les organitzacions
Mostra: 102 organitzacions

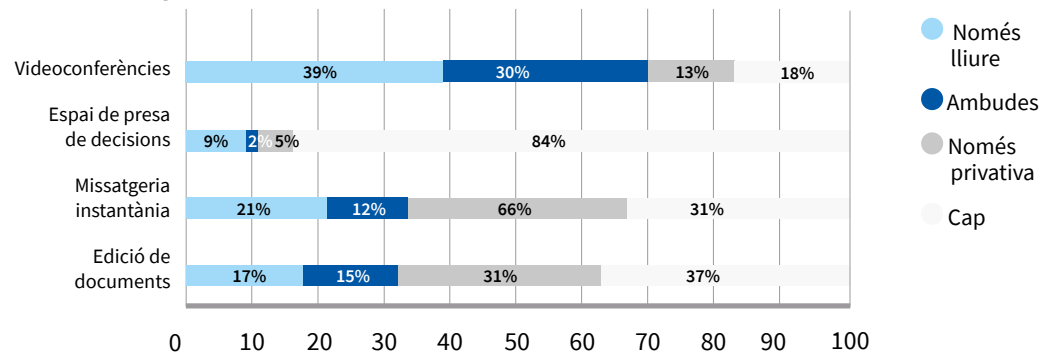

Ús de les TIC durant el confinament

Per l'ús massificat dels serveis de videoconferència i la poca utilització d'eines digitals per a la presa de decisions podríem deduir que sembla que intentem reproduir en l'àmbit digital els mateixos espais que ja tenim en el format presencial sense aprofitar els avantatges que ens pot donar la tecnologia per agilitzar algunes parts de la gestió i la coordinació.

Gràfic 4.7

Ús d'eines digitals durant el confinament, per tipologia i característiques
Mostra: 129 organitzacions

5. Quines iniciatives ha impulsat l'ESS per fer front a la primera onada de la pandèmia?

La solidaritat en temps de crisi: a l'ADN de l'ESS

Les organitzacions de l'ESS han impulsat les respostes i hi han participat en un grau més elevat que no pas se n'han beneficiat, demostrant el caràcter solidari i de suport mutu que és intrínsec a l'ESS: el 74% de les organitzacions enquestades afirmen que han participat o impulsat xarxes, iniciatives o respostes col·lectives, i només el 25% afirma haver-se'n beneficiat.

Les organitzacions de l'ESS s'han bolcat a les xarxes de suport mutu

El 35% de les empreses i entitats enquestades han impulsat o participat en xarxes de suport mutu, siguin comunitàries com entre organitzacions d'un mateix sector o àmbit, o també per col·lectius destinataris de la xarxa de suport. Destaquen les xarxes comunitàries locals, entre les quals comptem diverses XES locals com CooperaSec, XES l'Hospitalet o la XES Garrotxa.

L'ESS com a subjecte sociopolític

S'han dut a terme múltiples accions i campanyes d'incidència política per pressionar les administracions públiques; el 25% de les organitzacions asseguren haver-se vinculat activament a les diferents campanyes. Destaquen els espais de coordinació de segon nivell o superior com a nodes des dels quals s'han impulsat aquestes campanyes, com és el cas del Pacte per una Economia per la Vida, impulsat per AESCAT, o el Pla de Xoc Social, impulsat per un espai de coordinació entre diferents moviments socials.

Redirigir la capacitat econòmica cap a la resolució de necessitats més urgents

Les organitzacions de l'ESS també han utilitzat el seu potencial socioeconòmic per intentar canalitzar ajuda cap als col·lectius i àmbits on més feia falta, ja fos a través d'iniciatives de captació de fons solidaris, com el Fons Cooperatiu per l'ESS, com a través de la seva pròpia activitat socioempresarial, prestant serveis gratuïts, i cedint equips i infraestructures.

6. En quins recursos o iniciatives externes han tingut suport les organitzacions per fer front a la crisi?

Tan important són les mesures de rescat com saber-les implementar

Moltes organitzacions remarquen les mesures de rescat impulsades per les diferents administracions (ERTO, ajudes per a autònoms, noves convocatòries de subvencions, etc.) com a eines que les han ajudat a fer front a la paràlisi econòmica. Però també destaca –més encara que les pròpies– mesures com l'acompanyament laboral, legal i estratègic i que han rebut, principalment, de la FCTC, dels ateneus cooperatius i de les gestories.

Les estructures de segon i més nivell de l'àmbit com a dispositius de resposta global

Dels diferents recursos utilitzats per les organitzacions de base, destaca que una bona part han vingut de les estructures i dispositius que conformen l'ecosistema de l'ESS a Catalunya: la XES i les seves xarxes locals, la XAC i els Ateneus Cooperatius, la FCTC... A través d'aquests espais d'articulació s'ha pogut acompanyar les organitzacions, tant en els aspectes més laborals i legals que comentàvem al punt anterior com també digerint la gran quantitat d'informació que generaven les administracions, que han donat suport a la difusió de les empreses i entitats o fet incidència política per atendre les necessitats específiques del teixit de l'ESS, entre d'altres.

Les xarxes de suport mutu com a escut contra la crisi a la primera línia de foc

Tornem a destacar les xarxes de suport mutu, aquesta vegada pel fet que moltes organitzacions les destaquen com a un recurs important. Aquestes xarxes han estat multirecurs, perquè han satisfet necessitats diverses: han proveït de recursos informatius, de suport tecnològic, han permès compartir visions i acompanyar-se mútuament, entre d'altres. I també han estat multiforma, perquè, tot i que ho han fet majoritàriament a través de xarxes de suport locals o comunitàries (en alguns casos vinculades a les XES locals, com a l'Hospitalet, Poble Sec o la Garrotxa), també s'han creat articulacions sectorials, com la Xarxa de Cooperatives Feministes o Cultura Cooperativa.

7. Quines mesures internes s'han dut a terme per fer front a la crisi?

La crisi ha fet emergir la importància de la socialització de les emocions i de la vida privada

La resposta més comuna i més generalitzada en relació amb les respostes desplegades a l'intern de les organitzacions (el 73% de les 90 organitzacions enquestades) té a veure amb mesures per enfortir la cohesió interna de l'equip, i garantir el suport emocional mutu per afrontar una situació tan excepcional. Aquests objectius s'han intentat complir, en part, a partir d'augmentar la periodicitat de les reunions i de la comunicació interna, i també ha estat habitual la creació d'espais lúdics fora de l'àmbit laboral per millorar, precisament, la cohesió durant el confinament.

La importància de la cohesió interna de l'equip i de tenir una comunitat implicada amb el projecte

Una de les principals vies per fer front a l'impacte rebut durant el confinament ha estat la cohesió interna dels equips i la seva implicació per tirar endavant els canvis necessaris. Destaquen especialment aquelles organitzacions amb base social àmplia (sobretot cooperatives de consum i associacions) que han vist com aquesta base s'implicava de manera activa per donar suport als projectes davant l'adversitat.

Més i millor comunicació per fer front a la virtualització

Les organitzacions de l'ESS s'han esforçat per millorar la comunicació interna, com a via per fer front a la pèrdua de contacte social provocada pel confinament i la virtualització de les activitats i els entorns de treball i socialització. Això s'ha traduït essencialment en increment de freqüència de reunions i d'altres vies de comunicació virtual (butlletins interns, canals de missatgeria instantània, etc.).

8. Quines mesures necessitem per al dia després?

Salvar el curt termini sense perdre de vista l'horitzó

La crisi provocada per la pandèmia és com una cursa d'obstacles: s'han d'anar saltant tanques cada dos segons, però no s'ha de perdre de vista que, al final de les tanques, hi haurà una meta. Així doncs, és molt important tenir mesures de rescat pel curt termini, que alleugereixin l'estructura de costos minimitzant l'impacte sociolaboral (els ERTO i les ajudes a autònoms apunten en aquesta línia) i que permetin fer front als problemes de tresoreria. Però també s'han d'apuntalar ara les mesures de llarg termini que ens enfoquin cap a un canvi de model socioeconòmic, ja que, si no es fa així, les mesures de rescat hauran servit de poc.

Tan importants són les mesures de rescat, com que es paguin a temps

Les organitzacions agraeixen i valoren les mesures de rescat impulsades per les diferents administracions, com són els ERTO, les ajudes per autònoms o les subvencions extraordinàries. Ara bé, apunten que una de les mesures més importants per afrontar els problemes financers a curt termini seria que paguessin el que deuen en concepte de subvencions i contractes, de manera immediata.

Taula 6.3.
Mesures demanades des de les organitzacions de l'ESS (mostra: 98)

	Percentatge de resposta
Suport a la venda i comercialització	32%
Línies d'ajudes directes i específiques per a les empreses i entitats de l'ESS	48%
Garantir els pagaments pendents per part de les administracions públiques, per serveis prestats o per subvencions concedides	41%
Indemnitzacions per suspensió de contractes amb l'Administració	6%
Accés prioritari a la contractació pública per a l'ESS	39%
Línies de crèdit i altres eines financeres	20%
Fons de contingència per a donacions sense obligació de retorn	11%
Ajudes de caràcter laboral (p. e. exempcions de quotes de la Seguretat Social)	47%
Ajudes de caràcter fiscal	27%
Assessorament de caràcter organitzatiu i plantejament estratègic	21%
Mesures no econòmiques de suport mutu i solidaritat entre organitzacions	15%
Suport a la intercooperació econòmica entre entitats de l'ESS	26%
Altres	3%

Reforma fiscal i eines financeres de capital pacient per al llarg termini

Malgrat que la majoria de propostes fiscals i financeres s'estan plantejant per fer front al curt termini (per exemple, rebaixes a l'IVA o a l'impost de societats per al present exercici, o els crèdits a curt termini avalats públicament), caldria pensar aquests dos àmbits d'intervenció —fiscalitat i eines financeres— amb perspectiva de llarg termini. Així, les organitzacions apunten a la necessitat d'establir un règim fiscal favorable a l'ESS, o la importància de disposar de crèdits de capital pacient per fer front a reestructuracions de llarg termini.

La compra pública i les ajudes específiques per a l'ESS com a mesures tractores a fixar per llei

Les mesures de llarg termini amb més suport de les organitzacions, i que interpel·len directament a les administracions, són l'establiment de línies d'ajuda específiques per a l'ESS, centrades en la intercooperació i en sectors estratègics per la transició ecosocial, així com també l'enfocament de la compra pública cap a les organitzacions de l'ESS, per fixar la demanda i donar estabilitat socioeconòmica. En aquest sentit, tant la futura Llei d'economia social i solidària, com la d'acció concertada poden jugar un paper clau per garantir que aquestes dues mesures tenen l'abast necessari.

Els deures de l'àmbit: expandir el mercat social, horitzontalment i vertical

No totes les mesures estratègiques apunten a les administracions, sinó que també posen deures per a l'àmbit de l'ESS, especialment a les organitzacions que representen i articulen el teixit com la XES. En aquest sentit, les organitzacions remarquen la importància d'expandir el mercat social en diferents direccions: en primer lloc, augmentant el coneixement de l'ESS a la ciutadania per augmentar, així, la demanda de béns i serveis; en segon lloc, facilitant espais de trobada intersectorials i interterritorials, per donar a conèixer les organitzacions fora dels seus cercles habituals; i en tercer lloc, incidint sobre territoris amb poc coneixement o presència de l'ESS.

Acompanyament estratègic per millorar els canals de venda i comercialització

Un altre deure compartit entre les administracions i entitats representatives és la creació —o l'adaptació— dels dispositius d'acompanyament i assessorament socioempresarial, especialment per tal de millorar els canals de venda i comercialització. Aquesta mesura, que ha d'anar acompanyada de campanyes de sensibilització, es pot traduir en accions i mecanismes diversos: tarifes de suport solidàries o targetes client per a la fidelització; digitalització dels serveis; cessió d'espais per a la venda al públic; establiment de xarxes de venda i distribució compartides, especialment en l'àmbit agroecològic, o ajudes per a la incorporació de perfils comercials als equips.

La intercooperació i les xarxes de suport mutu com a eines d'autodefensa col·lectiva

Finalment, a més d'afavorir la intercooperació des d'una perspectiva de reforç i expansió socioempresarial, cal remarcar la importància de les dinàmiques d'articulació i enxarxament com a eines d'autoproducció col·lectiva per fer front a les adversitats actuals i, sobretot, les que vindran. Així doncs, la creació d'estructures organitzatives compartides, la posada en pràctica d'eines d'intercanvi de recursos i informació o la compra conjunta d'equips i altres aprovisionaments, són mecanismes clau per fer front a la crisi sistèmica que tenim davant.

Conclusions

Començàvem aquest informe amb l'objectiu d'entendre l'impacte de la primera onada de la covid-19 i, a través dels diferents apartats, hem pogut identificar cinc grans temes que obren reptes i oportunitats, i que també mostren les febleses i forteses de l'ESS.

1. L'impacte i profunditat de la crisi econòmica desencadenada per la covid-19

La resiliència econòmica i laboral de l'ESS, fins quan pot aguantar?

Fortalesa: veiem a l'informe que el teixit de l'ESS ha pogut afrontar el primer impacte de la crisi socioeconòmica provocada per la covid-19 recorrent als fons propis i a préstecs per part de les finances ètiques i solidàries, i retallant totes les despeses excepte les laborals, de manera que es mostra la resiliència econòmica i laboral de l'ESS en temps de crisi.

Repte: de tota manera, convé preguntar-se quant de temps podran aguantar les organitzacions de l'ESS una situació de reducció generalitzada de l'activitat com la que està portant la pandèmia, especialment tenint en compte que hi ha una gran part organitzacions que són petites i de recent creació.

Repte: al punt anterior, convé afegir-hi que hi ha un nivell relativament alt de dependència de les administracions (especialment de subvencions). De fet, els impagaments d'ajudes i contractes per part dels òrgans públics està generant una tensió afegida sobre la, ja de per si, tensionada tresoreria de les empreses i entitats. Per això és especialment important que les administracions paguin a temps, i amb caràcter d'urgència, el que deuen.

Com abordem la desigualtat sectorial generada per la covid-19 i quines lliçons n'extraïem?

Repte: a l'anàlisi de l'impacte de la pandèmia per sectors d'activitat, veiem com s'han generat situacions molt dispars: per un costat, sectors com l'agroalimentari o el tecnològic han vist com creixia la seva activitat; mentre d'altres, com el de la cultura i l'educació queien en picat. I tenim que sectors com el de les cures, malgrat ser considerat activitat essencial, ha mantingut l'activitat afegint molts reptes sobre el funcionament habitual. Aquesta desigualtat en l'impacte de la covid-19 planteja un repte sobre l'àmbit en el seu conjunt: de quina manera atenuem aquestes desigualtats intersectorials, i quins mecanismes de compensació ens poden ajudar a fer-ho?

Oportunitat: d'altra banda, si entenem la pandèmia com un assaig general de les crisis que es poden desencadenar fruit del col·lapse socioambiental, la situació actual ja ha començat a estimular un debat i un seguit d'accions de suport mutu que ens han de permetre teixir una estratègia de resiliència del mercat social català. Això és, més enllà de donar suport i sortida a cada iniciativa individual, tenir una visió holística de cap a on ha d'avançar l'ESS a Catalunya i quins són els sectors estratègics que hem d'impulsar o als quals hem de donar suport.

2. El canvi de les relacions socials, productives i reproductives creat per la virtualització de la vida

L'ofensiva de les GAFAM durant la virtualització i la necessitat d'una resposta del pro-comú

Debilitat: La virtualització de la vida, i de les relacions socials productives i reproductives, està alimentant les més grans empreses-corporacions capitalistes actuals: les GAFAM (sigles utilitzades per identificar les cinc grans corporacions de les TIC: Google, Amazon, Facebook, Apple i Microsoft). Com ja venia sent tònica general, tot i els esforços de sensibilització per part de les entitats TIC de l'ESS, la majoria d'organitzacions de l'ESS ha optat per eines de programari privatiu i capitalista per articular el teletreball.

Fortalesa: El sector tecnològic és un agent econòmic a tenir en compte com a força tractora en els propers anys en l'ESS. La seva facturació per nombre de persones contractades és superior a la mitjana de l'ESS, té diversificades les fonts d'ingressos i és un dels sectors menys afectats per la crisi de la covid-19. A més té una aposta clara per la inversió d'hores i recursos en el desenvolupament de recursos TIC, més enllà de les GAFAM, que poden ser d'utilitat per a tot el mercat social català.

Repte: Dins del sector tecnològic existeixen diversos projectes fets a partir de la intercooperació entre entitats tecnològiques de l'ESS. A més, unes quantes d'aquestes organitzacions també participen en la Comissió de Procomuns de la XES. Tot i així, una sectorial més àmplia que inclogués iniciatives de tot el territori i una aliança amb altres moviments que també fomenten les tecnologies lliures i obertes podrien ser claus per continuar reforçant-les per tal de consolidar les entitats tecnològiques i el seu paper a l'hora d'estendre l'ús d'eines lliures.

La socialització de les emocions i de les situacions personals a l'entorn de treball: una pràctica que hauria de quedar instaurada

Fortalesa: el suport emocional a l'intern dels equips i la socialització de les situacions personals han estat elements clau per acompanyar la difícil situació provocada pel confinament domiciliari. S'ha posat en primer pla la importància de compartir les emocions per generar entorns de treball basats en la cura i l'empatia; una aportació clau de la perspectiva feminista a la cultura organitzativa.

Repte: malgrat que, abans de la pandèmia, la socialització de les emocions i de la vida personal a l'entorn de treball era una pràctica habitual en una part de les organitzacions de l'ESS, la crisi socio sanitària ha posat aquesta pràctica en primer pla. El repte serà, quan es torni a una situació de certa normalitat, no perdre aquesta dimensió dins de la gestió quotidiana de les empreses i entitats de l'ESS: és una pràctica que hauria de quedar instaurada.

El teletreball, sense mesures conciliatòries, no és una solució

Debilatat: el confinament domiciliari ha afavorit la inserció massiva del treball productiu dins de l'àmbit domèstic. Aquesta entrada, si no ha vingut acompanyada de mesures de conciliació (especialment quan les escoles han estat tancades), ha generat un xoc directe entre la capacitat d'atendre les tasques de cura i el treball reproductiu.

Oportunitat: aquest xoc directe, i viscut en primera persona per tanta gent, ha fet més palesa que mai la relació entre treball productiu i treball reproductiu, i també la relació entre treball remunerat i no remunerat. Aquesta vivència col·lectiva pot fer emergir noves legitimitats per al reconeixement i protecció del treball reproductiu. En aquest canvi de mirada, les pràctiques de conciliació (per exemple, la flexibilització d'horaris i reduccions de jornada sense modificació salarial) de l'ESS marquen el camí.

Reptes i oportunitats de la virtualització per a la gestió democràtica

Oportunitat: com vèiem a l'anàlisi, especialment per a les organitzacions més petites, la virtualització ha representat una oportunitat per augmentar la participació de la base social. També les més grans, però, apunten la utilització de mitjans de virtuals de participació com una oportunitat per a la descentralització i l'aprofundiment democràtic en la presa de decisions.

Repte: per a aquest aprofundiment democràtic cal, no obstant això, disposar de la capacitat tècnica i organitzativa per fer assemblees i espais plenaris virtuals amplis i efectius. Com dèiem, les organitzacions més grans (especialment amb bases socials molt àmplies, com associacions i cooperatives de consum) han tingut una participació més baixa que la que tenien en el context previ a la covid-19. Així doncs, aquesta virtualització pot esdevenir una arma de doble tall.

3. El futur dels dispositius de resposta col·lectiva que han emergit durant la crisi

La durada de la covid19 com a prova de foc per la solidaritat de l'ESS en temps de crisi

Fortalesa: una de les principals observacions d'aquest informe és la forta capacitat d'impuls d'iniciatives i respostes col·lectives que han tingut les organitzacions de l'ESS per fer front a la crisi. El teixit ha demostrat que la solidaritat és un aspecte nuclear a la seva pràctica, impulsant i participant de multitud d'iniciatives de resposta a les tres grans emergències provocades per la covid-19: la sanitària, la sociocomunitària i la socioeconòmica.

Repte: ara bé, com hem apuntat més amunt, l'activitat socioempresarial de l'ESS s'està veient fortament debilitada per l'impacte econòmic provocat per la pandèmia. Aquest fet fa emergir una pregunta, la resposta de la qual hauríem d'intentar anticipar: si el teixit es debilita per la crisi econòmica (amb la consegüent pèrdua de llocs de treball, capacitat d'inversió, etc.), es debilita també la seva capacitat d'impulsar respostes col·lectives i solidàries?

La importància d'apuntalar, per llei, les estructures de l'àmbit

Fortalesa: hem vist que les estructures d'acompanyament, articulació i reforç de les entitats i empreses de l'ESS (especialment, la XES i les seves xarxes locals, la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya i els diferents ateneus cooperatius) han estat un element important durant la primera onada de la covid-19, sobretot pel seu paper de reforç i acompanyament del teixit en la implementació de mesures d'adaptació al context i per la seva capacitat d'incidència sobre les administracions, especialment a l'hora de reclamar mesures específiques per a l'àmbit i, també, que apuntalin un nou model socioeconòmic.

Oportunitat: en aquest sentit, la futura Llei d'ESS de Catalunya és una iniciativa clau per apuntalar i potenciar els mecanismes i dispositius que necessita l'ecosistema de l'ESS de Catalunya per tal de fer un salt endavant. En relació amb aquesta llei, les diferents famílies de l'àmbit, agrupades a l'Associació Economia Social Catalunya, han arribat a un acord sobre un document de bases de la llei amb la Direcció General d'Economia Social, Cooperatives i Tercer Sector. El correcte desplegament d'aquest acord ha de permetre el salt endavant esmentat.

Les xarxes de suport mutu, embrions de noves institucions de base per a la protecció sociocomunitària?

Fortalesa: un aspecte destacat de les iniciatives sorgides durant la primera ona, han estat les xarxes de suport mutu i la seva capacitat d'emergir ràpidament i donar resposta a múltiples necessitats sociocomunitàries. A més de dotar de múltiples recursos la primera línia de resposta a l'emergència social, les dinàmiques d'articulació i enxarxament que han implicat han resultat fonamentals com a eina d'autoprotecció col·lectiva.

Oportunitat: la rellevància i transversalitat que han agafat aquestes xarxes fan que ens preguntem si aquestes fórmules de cooperació social es poden convertir en noves institucions socials de base per a la provisió social i l'autoprotecció col·lectiva de les quals emergeixin, a més, iniciatives d'ESS.

Aprofitar la crisi per reforçar l'articulació i la «densitat» del mercat social

Feblesa: a l'hora d'identificar estratègies prioritàries per al llarg termini, un dels aspectes més repetits per les organitzacions de l'ESS és la falta d'articulació i de transversalitat del mercat social, tant sectorial com territorial. Aquesta feblesa apunta a la necessitat d'eixamplar aquest mercat, sobretot si s'ha de convertir en un recurs central de la reconstrucció econòmica.

Oportunitat: al mateix temps, les organitzacions destaquen la importància de la intercooperació sectorial i territorial com a recurs per fer front a la crisi i per estrènyer els llaços dins del mercat social. Així doncs, hi ha una bona receptivitat per part del teixit per aprofundir en els processos d'intercooperació i per eixamplar el mercat social.

Oportunitat: també destaca la capillaritat que tenen moltes organitzacions de l'ESS cap a àmbits sociocomunitaris on se'n parla més aviat poc, d'ESS. Parlem, sobretot, de les xarxes de suport mutu, com a espais molt diversos que poden permetre aproximar l'ESS a una part de la ciutadania que avui viu d'esquenes a aquesta realitat.

Repte: amb tot, el teixit de l'ESS i, per tant, la base material del mercat social, expressa un dilema difícil de resoldre: la necessitat de construir autonomia econòmica per reduir dependència de les administracions i ser més resilients amb la necessitat d'accedir a ajudes públiques específiques per l'ESS per fer front a la crisi que tot just comença.

4. L'enfocament de les polítiques públiques i els relats sobre els quals s'erigirà la reconstrucció econòmica

L'ESS ha d'estar al centre de les polítiques de reconstrucció econòmica postcovid

Repte: les urgències creades per la pandèmia poden fer perdre de vista el llarg termini. És imprescindible, però, abordar el curt termini sense perdre de vista l'horitzó: les mesures de rescat són imprescindibles, però no hem d'oblidar les mesures estructurals que ens enfoquin cap a un canvi de model socioeconòmic (que, a més, s'estan definint ja, especialment a través de l'instrument *Next Generation EU*, impulsat per la Unió Europea).

Repte: la magnitud de la reconstrucció necessària fa que hi hagi molts diners en joc. Per això, les grans empreses de capital estan, ja, posicionant-se per treure el seu botí d'aquesta crisi. Un exemple clar el trobem amb les grans corporacions energètiques, que ja estan preparant el terreny per accedir als fons de reconstrucció europeus enfocats a la transició energètica.

Oportunitat: el debat públic sobre la reconstrucció postcovid està posant sobre la taula conceptes com «resiliència» o «transformació», la qual cosa presenta una oportunitat per a l'ESS i el conjunt de moviments socials que aposten per una transició ecosocial. En clau específicament d'ESS, aquesta finestra d'oportunitat pot permetre posar sobre la taula algunes de les mesures i projectes estratègics demanats per les organitzacions en aquest informe: el canvi en el règim fiscal de l'ESS o la posada en pràctica de mecanismes de capital pacient per a la reestructuració a llarg termini.

Oportunitat: finalment, destacar que la futura Llei d'ESS i totes les polítiques de foment que s'hi preveuen han de servir per apuntalar, precisament, totes les mesures estructurals de promoció de l'ESS (les esmentades al punt anterior, però també d'altres, com les ajudes directes o la compra pública responsable i la concertació públic-cooperativo-comunitària, ja que aquestes són les que més suport tenen entre les organitzacions que han participat en aquest informe).

5. La importància del sector agroecològic durant el confinament ha obert oportunitats, reptes i aliances amb l'ESS que cal seguir treballant

La covid-19 com a oportunitat per abordar l'assignatura pendent de l'escalabilitat de la distribució agroecològica

Fortalesa: compromís de l'agroecologia amb els circuits de distribució. Un fet destacable de l'abastiment agroecològic durant el confinament ha estat el compromís mutu que han mantingut les productores i consumidores: s'ha prioritzat la consolidació dels canals de consum preestablerts i s'han mantingut els preus dels productes. Aquest fet contrasta amb l'especulació que ha sofert el preu d'alguns aliments, especialment del fresc, en algunes cadenes de supermercats. Els circuits de consum conscient agroecològic han permès posar en valor d'aquesta manera la importància de la sobirania alimentària en moments excepcionals.

Feblesa: la percepció de la distribució agroecològica. Des dels projectes de distribució agroecològica tenen la percepció que se'ls llegeix, tant per part de les consumidores com de les productores, com a intermediaris que busquen el lucre quan podrien ser un agent clau per escalar el model de consum agroecològic. A la vegada, els projectes productius que compten amb la seva pròpia distribució, molts cops assumeixen els costos d'aquesta internament sense repercutir-los en el producte final. Aquesta dinàmica s'ha vist agreujada durant el confinament en que la distribució a domicili ha estat molt més present i molts cops s'ha assumit per part de productores. Això ha fet que l'augment en la demanda no sempre hagi portat associat un augment dels beneficis.

Repte: cal resignificar la distribució ecològica. Una clau per poder escalar el model és que tant consumidores com productores posin en valor la importància de la distribució per tal de buscar models on aquesta es tingui en compte i s'assumeixi com a part del cost del producte.

Cal desplegar estratègies per consolidar l'augment del consum agroecològic

Repte: consolidar l'augment del consum agroecològic. Durant el confinament hi ha hagut un augment notable del consum agroecològic. Aquest augment s'ha donat tant per l'increment en la despesa en la cistella, ja que totes les menjades es feien a la llar, com per l'apropament de noves consumidores. Un dels principals reptes ara és, doncs, consolidar aquest augment amb diferents estratègies.

- Estratègia comunicativa: la consolidació del nou perfil de consum pot estar vinculada amb una millora de la comunicació, per tal de diferenciar l'aposta agroecològica de la distribució dominant, que ha convencionalitzat el discurs (caldrà diferenciar, sobretot, en aspectes com la salut, el sabor, les implicacions socials i ambientals de la compra, la transparència dels costos dels serveis, etc.).
- Vincle amb la restauració: alguns projectes, com la Bajoca, ja estan engegant projectes d'articulació amb projectes de restauració per introduir els productes agroecològics als menús i fer-ne difusió. Aquesta estratègia pot ser clau per ampliar el consum agroecològic, diversificant els canals a través dels quals accedeixen les consumidores.
- Adaptació dels horaris de recollida: un dels limitadors a l'hora d'accedir a productes de proximitat que esgrimeixen les persones que s'hi apropen a través de grups de consum és la incompatibilitat horària amb els models de consum actuals.

ESS i agroecologia: una aliança indispensable per abordar reptes compartits

Oportunitat: aliança entre l'ESS i l'agroecologia. Durant el primer confinament hi ha hagut accions de suport a l'agroecologia impulsades per entitats vinculades amb l'agroecologia però també amb l'ESS. Per exemple, el projecte d'Abastiment agroecològic (Arran de Terra i Pam a Pam) o l'informe d'impacte de la covid-19 en els circuits curts de comercialització (Pam a Pam ha desenvolupat els apartats de distribució i consum). Aquestes accions ja ens donen un primer tast de la potencialitat d'unir forces i generar un apropament entre els dos moviments que, com ja s'apuntava a l'informe *Sembrem transformació*, tenen diferents aspectes en els quals retroalimentar-se. D'una banda, seria interessant que més enllà de consumidores i distribuïdores, les productores també sentissin que l'ESS pot ser un paraigües on se senten reconegudes i amb el qual els és útil articular-se. De l'altra, aquest acostament permetria una ruralització de l'ESS, que fins al moment s'ha mantingut com un moviment força urbanocèntric, tot i comptar amb cada cop més pes de xarxes territorialitzades i iniciatives de vinculació amb l'àmbit rural com la FESC Rural.

Oportunitat: intercooperació agroecològica. La urgència en què s'han trobat algunes productores i distribuïdores durant el confinament han fet que les xarxes i articulacions que ja existien s'hagin reactivat o reforçat i que n'hagin sorgit altres *ad hoc* per donar resposta al moment viscut. com ara Formatgers en confinament o Del Parc al Plat. Així, una crisi com aquesta s'ha convertit en un catalitzador de la intercooperació dins del sector.

Xarxa
**d'economia
solidària**
de Catalunya

